

เครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น ในจังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย

Social Network of Laotian Female Migrant Workers in Udon Thani, Thailand

จันทะลา วรรณหงส์¹
ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์²

Chanthala Vanhnahong
Thanapauge Chamaratana

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสร้างเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นในจังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นในจังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นแรงงานสตรีลาวที่ขึ้นทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายประเทศไทย จำนวน 15 ราย ในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี คัดเลือกด้วยวิธีบอกต่อ วิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมและกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคม ด้วยโปรแกรม UCINET

ผลการศึกษา พบว่า กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น มี 4 ขั้นตอนสำคัญ ประกอบด้วย การมีความสัมพันธ์และประสบการณ์ร่วม การมีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน การประสานผลประโยชน์ และการขยายตัวของเครือข่ายทางสังคม ส่วนความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายทางสังคมยังมีลักษณะเชิงซ้อน แม้จะมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน ความสัมพันธ์ของเครือข่ายดังกล่าวยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

คำสำคัญ : เครือข่ายทางสังคม แรงงานสตรีลาว จังหวัดอุดรธานี

Abstract

This article is part of the thesis proposal regarding “Social Network construction of Lao female workers in Udon Thani.” The objective is to study the process of Social Network construction of Lao female workers in Udon Thani, Thailand. The research methodology was qualitative research by using in-depth interviews. We selected 15 key informants of Lao female workers with legal migrant Registration working in Thailand by the Snowball Technique and analyzed the social network and process of Social network construction by UCINET programs.

The results indicated that the process of social network construction of Lao female migrant workers had 4 steps which were as follows : combine with personal relationship and common experience in activities, exchange interaction, benefit cooperation and network extending while the characteristics of the relationship in network were multi - relations for a common goal, based on benefit exchange.

Keywords : Social Network, Lao female workers, Udon Thani

บทนำ

การเคลื่อนย้ายถ่ายเทข้ามพรมแดนนั้นไม่ได้เกิดขึ้นมาใหม่ในสังคมมนุษย์ แต่ทว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจนถึงในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายที่มีลักษณะที่แตกต่างกันไป ทั้งที่เป็นลักษณะการเคลื่อนย้ายผู้คน สื่อเทคโนโลยี อุดมการณ์ และทุน ทำให้รูปแบบการเคลื่อนย้ายถ่ายเทมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามเป้าหมาย

ของแต่ละลักษณะนั้น จากกระบวนการเคลื่อนย้ายถ่ายเทในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติขึ้นมา ซึ่งการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติก่อให้เกิดจินตนาการใหม่ เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่ขยายใหญ่ขึ้นจนในที่สุดกลายเป็น “เครือข่ายทางสังคม” (Appadurai, 1996)

เดิมทีการย้ายถิ่นของแรงงานลาวเป็นการย้ายจากพื้นที่ชนบทเข้าสู่ตัวเมืองใหญ่ในประเทศ ได้แก่ นครหลวงเวียงจันทน์ สหวันนะเขต ตลอดจนจำปาศักดิ์ เป็นผลจากการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานในประเทศ โดยเฉพาะเส้นทางคมนาคมจากชนบทเข้าสู่ตัวเมืองที่ได้รับการพัฒนาและปรับปรุงเพิ่มขึ้นของประเทศลาว ต่อมาแรงงานลาวเริ่มขยายเป้าหมายออกสู่ประเทศเพื่อนบ้านที่มีความใกล้ชิดกันอย่างประเทศไทย ภายหลังจากความสำเร็จของการก่อสร้างสะพานมิตรภาพข้ามแม่น้ำโขงในหลายจุดของทั้งสองประเทศ เหตุผลของการตัดสินใจย้ายถิ่นของแรงงานลาวมาจากปัจจัยผลักดันสำคัญ ได้แก่ ความยากจน การลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ รวมไปถึงผลผลิตจากภาคการผลิตในครัวเรือนมีปริมาณน้อยลง ตลอดจนความแตกต่างด้านเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันของสองประเทศ โดยเฉพาะด้านรายได้และสังคมที่มีความทันสมัยของประเทศไทย (วรรณพร ปันทะเลิศ, 2555)

แรงงานลาวยังเป็นที่ต้องการของนายจ้างชาวไทย เพราะเป็นแรงงานค่าจ้างถูก มีภาษาและวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน ตลอดจนมีความรู้สึกถึงความใกล้ชิดสนิทสนมกันมากกว่าแรงงานชาติอื่น ขณะเดียวกันก็นับเป็นการตอบสนองความต้องการของแรงงานลาวจำนวนหนึ่งที่ไม่มีรายได้ที่มั่นคง มีระดับทักษะฝีมือต่ำ เมื่อเกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างคมนาคมขนส่ง และความก้าวหน้าด้านการสื่อสาร ทำให้แรงงานลาวมีโอกา้าย้ายถิ่นไปทำงานในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้การมีเครือข่ายทางสังคม (Social Network) ระหว่างญาติพี่น้อง และเพื่อนฝูงในประเทศไทย ก็เป็นแรงจูงใจที่ทำให้แรงงานลาวย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทยเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะแรงงานสตรีลาว (มณีมัย ทองอยู่ และดุษฐิ์อายุวัฒน์, 2548; Phouxay, 2010)

โดยทั่วไปแล้ว แรงงานสตรีลาวที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยส่วนใหญ่จะเข้ามาในภาคส่วนบริการ เช่น พนักงานต้อนรับในร้านอาหารโอเค พนักงานบริการในร้านอาหาร พนักงานขายสินค้าหน้าร้าน และทำงานบ้าน (วรรณพร ปันทะเลิศ, 2555) พวกเธอมักอาศัย

เครือข่ายทางสังคมเป็นตัวช่วยในการตัดสินใจในการย้ายถิ่น โดยเฉพาะเครือข่ายของสมาชิกในครอบครัวและเพื่อนฝูงที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยก่อนต่างมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทย ทั้งยังรวมถึงความช่วยเหลือในการหางานทำ หาที่พักอาศัย ตลอดจนจัดการกับสภาพแวดล้อมใหม่ในถิ่นปลายทางที่มีความแตกต่างจากบ้านเกิดเมืองนอนของตน (Phouxay, 2010) ถึงแม้จะเป็นถิ่นปลายทางที่อยู่ใกล้ชิดกับประเทศลาวอย่างจังหวัดอุดรธานีก็ตาม

จังหวัดอุดรธานีถือได้ว่าเป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางสำคัญของแรงงานลาวย้ายถิ่น โดยมีแรงงานลาวเข้ามาทำงาน จำนวน 1,170 คน จากแรงงานต่างด้าวที่ขึ้นทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายทั้งหมด 1,580 คน (สำนักงานจัดหางานจังหวัดอุดรธานี, 2559) ส่วนหนึ่งเนื่องจากอุดรธานีเป็นจังหวัดที่มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเติบโตอย่างต่อเนื่อง มีการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นอันดับที่ 4 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีที่ตั้งเป็นศูนย์กลางของอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (GMS) นอกจากนี้ จังหวัดอุดรธานี ยังเป็นพื้นที่ต่อเนื่องและไม่ไกลจากจังหวัดชายแดนอย่างหนองคาย ทำให้การเดินทางเข้าถึงจังหวัดอุดรธานีเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว ส่งผลทำให้มีชาวลาวเดินทางเข้ามาเยี่ยมเยือนและใช้บริการเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นในด้านการรักษาพยาบาล ที่เที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ การมาพักผ่อนหย่อนใจ และการจับจ่ายใช้สอย ประกอบกับรัฐบาลของทั้งสองประเทศได้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมความเจริญด้านคมนาคมระหว่างไทยและลาว ทำให้มีการเดินทางของแรงงานลาวมีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น จึงเป็นแรงดึงดูดสำคัญที่ทำให้แรงงานลาวย้ายถิ่นมาทำงานในจังหวัดอุดรธานีเพิ่มมากขึ้นทุกปี (เกษมณี แคว้นน้อย และบัวพันธ์ พรหมพักพิง, 2554; Phuttharak, 2014; สำนักงานจังหวัดอุดรธานี, 2559) โดยเฉพาะการย้ายถิ่นผ่านเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาว ที่กล่าวถึงแล้วในข้างต้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสงสัยใคร่รู้ว่าแรงงานสตรีลาวที่เข้ามาทำงานในจังหวัดอุดรธานีผ่านเครือข่ายทางสังคมดังกล่าว พวกเขามีกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมอย่างไร เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการย้ายถิ่นของแรงงานลาวและเครือข่ายทางสังคมของแรงงานลาวในประเทศไทย อันจะมีส่วนสนับสนุนข้อมูลที่เป็นพื้นฐานในการจัดทำนโยบายของทั้งสองประเทศในการร่วมมือกันจัดการด้านแรงงานให้มีประสิทธิภาพ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของทั้งสองประเทศในฐานะประเทศเพื่อนบ้านและสมาชิกประชาคมอาเซียนที่ดีต่อกันสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นในจังหวัดอุดรธานี และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายทางสังคมดังกล่าวตามกรอบแนวคิดของ Wasserman and Faust (1999)

การพัฒนากรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดเครือข่ายทางสังคมเกิดมาจากทฤษฎีการแลกเปลี่ยนที่เป็นทฤษฎีหลักของสังคมวิทยาเพื่อใช้ศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมจากปัจเจกบุคคลไปจนถึงระดับสังคม เป็นการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันของคนในสังคม เนื่องจากการที่จะเกิดสังคมขึ้นมาได้นั้น บุคคลหรือสมาชิกจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่างๆ ต่อกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และการแลกเปลี่ยนจึงเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ของสมาชิกหรือบุคคลอยู่ในสังคมที่เน้นการดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลที่มีการขยายครอบคลุมไปทั่วสังคม และเน้นให้ความสำคัญกับการกระทำทางสังคมที่เป็นศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยน (Levi-Strauss, 1969; Homans, 1994; Chamaratana, 2015) นอกจากนี้ แนวคิดเครือข่ายทางสังคม ยังมีฐานคิดว่าในสังคมประกอบไปด้วยบุคคลหรือตัวแสดง (Actor) ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตามบทบาท ซึ่งแต่ละคนไม่ได้มีบทบาทเดียว แต่ว่ามีหลายบทบาทที่ต้องสวมในชีวิตประจำวัน โดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการรับรู้และการตัดสินใจ ในการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านวัตถุและด้านจิตใจ รวมไปถึงการพึ่งพาภายในเครือข่าย และมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมทั้งด้านบวกและด้านลบ (ธนพฤษ์ ชามะรัตน์, 2554; Wasserman and Faust, 1999; Kilduff and Tsai, 2003; De Jong, 2008)

การสร้างเครือข่ายทางสังคม พบว่า ความสัมพันธ์ทางญาติพี่น้องหรือเพื่อนที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน มักจะอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น การให้คำปรึกษาและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมที่ทำร่วมกันในสังคม ซึ่ง นฤมล นิราทร (2543) กล่าวถึงเหตุผลในการสร้างเครือข่ายทางสังคม มีหลายเหตุผลและหลายประการ ได้แก่ การมีเพื่อนในการทำงาน การทำกิจกรรมร่วมกัน การประหยัดและเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน และการเต็มใจที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่าย นอกจากนี้ Kindaff and Tsai (2003) พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (2547) และ เสรี พงศ์พิศ (2548) ได้อธิบายว่า การสร้างเครือข่ายทางสังคมยังเกิดจากสถานการณ์ปัญหา และสภาพแวดล้อมที่ซ้ำซ้อน หลากหลาย ซึ่งบางครั้งเหตุผลของการสร้างเครือข่ายทางสังคมก็คือ การมุ่งที่จะบรรลุเป้าหมายของปัจเจกบุคคล ซึ่งไม่สามารถทำได้ด้วยตนเอง แต่ต้องอาศัยการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากร และการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน แต่การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมนั้น จะเน้นความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลในเครือข่าย และจะต้องอาศัยรูปแบบ และลักษณะของเครือข่ายเพื่อมาอธิบายความสัมพันธ์ และพฤติกรรมของบุคคลนั้นด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้นำเอากรอบแนวคิดของ Wasserman and Faust (1999) มาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดเพื่อใช้ศึกษาเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม โดยแบ่งเป็น 4 องค์ประกอบ (Wasserman and Faust, 1999; ธนพุกษ์ ชามะรัตน์, 2559) ดังนี้

องค์ประกอบแรกเป็นบทบาทของสมาชิกในเครือข่ายทางสังคม อธิบายถึงรูปแบบของความสัมพันธ์ในเครือข่ายซึ่งประกอบด้วยบุคคลที่มีความสัมพันธ์ตามบทบาท และหน้าที่ บางครั้งก็ไม่ได้มีแค่บทบาทเดียว แต่ว่ามีหลายบทบาทที่ต้องแสดงออกในแต่ละวัน ซึ่งเรียกว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงเดี่ยว และความสัมพันธ์เชิงซ้อน

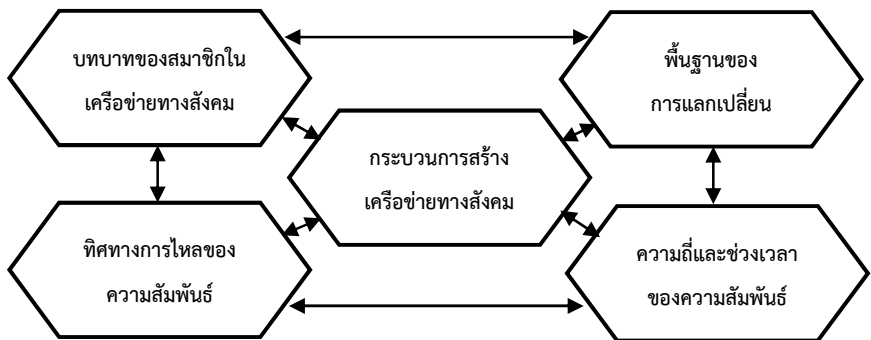
องค์ประกอบที่สอง คือ พื้นฐานความสัมพันธ์ภายในเครือข่าย ซึ่งเชื่อว่าความสัมพันธ์ของบุคคลในเครือข่ายมักตั้งอยู่บนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนเชิงผลประโยชน์ พื้นฐานการรับรู้ และการตัดสินใจแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างคู่ความสัมพันธ์

องค์ประกอบที่สามเป็นเรื่องทิศทางการไหลของความสัมพันธ์ ซึ่งเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เท่าเทียมกัน และไม่เท่าเทียมกัน โดยวางอยู่บนพื้นฐานการแลกเปลี่ยน ซึ่งการได้รับผลประโยชน์จากกันและกันนั้น อาจจะมีลักษณะที่เท่าเทียมกัน

และไม่เท่าเทียมกัน เพราะบางครั้งฝ่ายหนึ่งอาจได้รับมากกว่าอีกฝ่าย

สำหรับองค์ประกอบสุดท้าย เน้นพิจารณาในเรื่องของความถี่ และช่วงเวลาของความสัมพันธ์ กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีความสัมพันธ์กับอีกบุคคลหนึ่งบ่อยครั้งและมีระยะเวลาของการรู้จักกันนานเท่าใด จะทำให้มีผลต่อการกำหนดพฤติกรรมของกันและกันมากขึ้นเท่านั้น กล่าวได้ว่าระยะเวลาของการมีความสัมพันธ์กันอาจใช้เป็นตัวชี้วัดในการทำนายอิทธิพลที่จะมีต่อพฤติกรรมของบุคคลมากกว่าความถี่ของการพบปะกันได้

จากที่กล่าวถึงในข้างต้น ผู้วิจัยจึงนำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย (Research Conceptual Framework) ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Research Conceptual Framework)

ที่มา : ปรับปรุงจาก ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์ (2554)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีหน่วยวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ในระดับปัจเจกบุคคล โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คือ แรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในจังหวัดอุดรธานี และขึ้นทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายของประเทศไทย ประกอบอาชีพทำงานบ้าน ร้านอาหาร และขายของหน้าร้าน จำนวน 15 ราย คัดเลือกด้วยวิธีบอกต่อ (Snowball Technique)

ซึ่งเป็นวิธีที่มีความเหมาะสมที่สุดสำหรับการศึกษาเครือข่ายทางสังคม

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ตามแนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม เพื่อสังเกตปรากฏการณ์ทางสังคมและพฤติกรรมของบุคคล ในพื้นที่ที่มีแรงงานสตรีลาวทำงานอยู่ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยโปรแกรม ATLAS.ti และวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมอย่างง่าย (Simple Social Network Analysis) ด้วยโปรแกรม UCINET ร่วมกับโปรแกรม Netdraw ตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลด้วยวิธีสามเส้า (Triangulation) ด้านข้อมูล

ผลการวิจัย

ในการนำเสนอผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ข้อมูลทั่วไปของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น และความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นในจังหวัดอุดรธานี โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น

จากการสัมภาษณ์แรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นทั้งหมดจำนวน 15 คน ที่ทำงานใน 3 อาชีพคือ แรงงานสตรีลาวที่เข้ามาทำงานเป็นแม่บ้าน แรงงานสตรีลาวที่ทำในร้านอาหาร (ร้านก๋วยเตี๋ยว) และแรงงานสตรีลาวที่ทำอาชีพเป็นพนักงานขายของหน้าร้าน ซึ่งแรงงานสตรีลาวส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปจนถึง 28 ปี มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนต้น ครอบครัวประกอบอาชีพเกษตรกร ค้าขาย รับจ้างทั่วไปจึงทำให้มีฐานะยากจน แรงงานส่วนใหญ่มีภูมิลำเนามาจากนครหลวงเวียงจันทน์ เดินทางเข้ามาทำงานในจังหวัดอุดรธานี ผ่านเครือข่ายและคนที่รู้จักกันโดยได้รับการเชื่อมโยงด้านข้อมูลข่าวสารที่ส่งต่อกันได้อย่างรวดเร็ว ผ่านการติดต่อกับแรงงานที่อยู่ฝั่งไทยที่เป็นคนหางาน ทำให้อยู่พื้นที่ปลายทาง จึงทำให้รู้สึกปลอดภัยเมื่อเวลาไปดำเนินการเอกสารต่างๆ ในการเดินทางข้ามไปทำงาน เช่น การพาไปทำหนังสือเดินทาง (Passport) ไปจนถึงการพาเดินทางข้ามด่านตรวจคนเข้าเมือง การเดินทางบางครั้งจะเป็นการเดินทาง

ด้วยรถโดยสารระหว่างประเทศ หรือบางครั้งก็จะเป็นนายจ้างที่เดินทางมารับอยู่ฝั่งไทย (หน้าด่านตรวจคนเข้าเมือง ไทย - ลาว จังหวัดหนองคาย) การย้ายถิ่นเข้ามาทำงานของแรงงานสตรีลาวในจังหวัดอุดรธานีส่วนใหญ่จะพักอาศัยอยู่กับนายจ้างเพราะอาชีพที่แรงงานสตรีลาวทำกัน จะเป็นอาชีพที่ต้องตื่นแต่เช้าเพื่อเปิดร้านหรือไปจับจ่ายตลาด เป็นต้น รวมถึงอาชีพที่ทำงานบ้าน เช่น ทำความสะอาดบ้าน ทำกับข้าว ดูแลเด็กหรือลูกของนายจ้าง (กรณีที่นายจ้างมีลูกน้อย) แต่บางครั้งก็ไปช่วยเหลือนายจ้างทำงานอื่นๆ นอกจากงานบ้านก็มีแรงงานจำนวนหนึ่งที่เอาชีพขายของหน้าร้าน ซึ่งโดยค่าจ้างเฉลี่ยที่ได้รับประมาณ 7,000 บาท ถึง 10,000 บาทต่อเดือน ดังนั้น ค่าใช้จ่ายของแรงงานที่ประกอบในอาชีพที่กล่าวมาข้างต้นจึงไม่ค่อยได้ใช้จ่ายอะไรมากนักเพราะกินอยู่กับนายจ้าง ส่วนในเรื่องของค่าใช้จ่ายส่วนตัวก็ไม่ค่อยมาก ประมาณ 1,000 บาท ถึง 2,000 บาทต่อเดือน จึงทำให้แรงงานดังกล่าวมีเงินเหลือเก็บและส่งกลับบ้านได้เป็นจำนวนมาก และนี่ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้แรงงานจากประเทศลาว โดยเฉพาะแรงงานที่เป็นเพศหญิงเลือกอาชีพแม่บ้าน ขายของหน้าร้านและร้านอาหาร มากกว่าอาชีพอื่น เพราะทำงานไม่ค่อยหนักและยังมีเวลาไปเที่ยวนอกบ้านเป็นบางครั้ง

2. กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น

เมื่อพิจารณาถึงกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นมีอยู่ด้วยกัน 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย การมีความสัมพันธ์ส่วนตัวและประสบการณ์ร่วม การมีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน การประสานผลประโยชน์ และการขยายตัวของเครือข่ายทางสังคม โดยมีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ความสัมพันธ์ส่วนตัว และประสบการณ์ร่วม เริ่มมาจากการทำกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกันมาก่อน เช่น การช่วยเหลือกันในชุมชนที่อยู่อาศัยเดียวกัน ก่อนพัฒนามาเป็นเครือข่ายทางสังคม โดยที่เป็นคนรู้จักในหมู่บ้าน ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน หรือคนที่เคยเป็นเพื่อนร่วมงานกันในประเทศไทยมาก่อน ผ่านการแนะนำของเพื่อนที่เป็นแรงงานสตรีลาวด้วยตัวเอง หรือเพื่อนที่รู้จักจากการทำกิจกรรมร่วมกันในระดับปัจเจกบุคคลก่อนพัฒนาสู่การรวมกลุ่มในรูปแบบของเครือข่ายทางสังคมแบบหลวมๆ และมีจุดเริ่มต้นในการสร้างเครือข่ายทางสังคมจากความสัมพันธ์ส่วนตัว จากกรณีประสบการณ์ร่วมในการทำงานในประเทศไทยด้วยกัน เข้าใจถึงการเดินทางและสภาพการในการดำรงชีวิต

ในระหว่างการทำงานในต่างประเทศด้วยกันมาก่อน ซึ่งสอดคล้อง จากการบอกเล่าของ “หล้า” ที่ว่า

“เคยได้ไปเฮ็ดเวียกกับหมู่อื่อ แพง มาก่อน และได้เคยไปเที่ยวเฮือนลาวนำ หลังจากนั้น ซ้อยก็ได้กลับบ้านเพราะแม่บ่สบาย แต่ก็ยังได้ติดต่อกันอยู่ด้วย Facebook, Line และได้หาคนไปเปลี่ยนบ่อนที่โตเองเฮ็ดเวียกอยู่ และก็ได้แนะนำหมู่อื่อให้รู้จักนำ” (สัมภาษณ์ วันที่ 6 มีนาคม 2559)

นอกจากนี้เครือข่ายมีการเชื่อมโยงสมาชิกผ่านกิจกรรมทางสังคมและกิจการมการทำงาน โดยที่หลังจาก “ดำ” และ “แอ้” ได้เข้ามาทำงานแทนที่ “นก” ก็ได้มีการช่วยเหลือกัน โดยเฉพาะการมาทำงานครั้งแรกของทั้งสองคนทำให้ “นก” ได้สอนงานให้กับแรงงานทั้งสองคนที่เข้ามาทำงานใหม่ ก็คือ “ดำ” กับ “แอ้” ซึ่งทั้งสองคนเป็นเพื่อนที่เคยร่วมงานกันมาก่อน จากการชวนให้มาทำงานในประเทศไทยของ “นก” ที่เป็นเพื่อนบ้านในหมู่บ้านเดียวกันกับ “แอ้”

ดังนั้น กล่าวได้ว่ากระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น เริ่มจากการทำกิจกรรมทางสังคม ในฐานะคนรู้จักกันที่มีประสบการณ์ร่วมที่เคยทำงานอยู่ที่เดียวกัน คนรู้จักในหมู่บ้านเดียวกันหรือญาติพี่น้องเดียวกัน โดยมีการพัฒนาไปสู่การสร้างเครือข่าย ที่ใหญ่ขึ้นผ่านการเชื่อมโยงของสมาชิกจากกิจกรรมทางสังคม และการทำงานร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 2 การมีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน หลังจากการสร้างเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น ผ่านทางคนรู้จักกันที่มีประสบการณ์ร่วมที่เคยทำงานอยู่ที่เดียวกัน คนรู้จักในหมู่บ้านเดียวกันหรือญาติพี่น้องเดียวกันจากการที่ได้มาทำงานอยู่ด้วยกัน มีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน ระหว่างแรงงานสตรีลาวที่ทำงานอยู่ด้วยกันในเรื่องของการช่วยเหลือกัน เช่น การให้ยืมเงิน ในกรณีที่บางคนไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายหรือส่งเงินกลับบ้าน อีกคนที่อยู่ด้วยกันก็จะให้อีกคนยืม ดังเช่น การบอกเล่าของ ‘แอ้’ ที่ว่า

“มาเฮ็ดเวียกอยู่พี่แม่นเฮามาอยู่นำกัน อาศัยซึ่งกันและกัน มีหยังก็ช่วยเหลือกันถ้ามีเงินก็ให้กันยืม เจ็บป่วยก็เบิ่งแยงกัน” (สัมภาษณ์ วันที่ 26 ตุลาคม 2016)

จะเห็นได้ว่า กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นมีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ในระยะนี้ โดยเฉพาะการช่วยเหลือกันในชีวิตการทำงานร่วมกัน การพูดคุยแก้ไขปัญหาช่วยกัน นอกจากการให้ยืมเงิน และช่วยแบ่งเบาภาระของอีกฝ่ายยามที่อีกฝ่ายไม่สบาย นอกจากนี้ก็ยังมีของใช้บางอย่างที่สามารถแบ่งปันและใช้ร่วมกันได้เช่น น้ำหอม เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 การประสานผลประโยชน์ ในขั้นตอนนี้เป็นการมีผลประโยชน์ร่วมกันโดยไม่ได้แสดงออกอยู่บนพื้นฐานของการแบ่งรายได้หรือค่าตอบแทนที่เป็นตัวเลข แต่ว่าการประสานผลประโยชน์ อาจจะเป็นการตอบแทนซึ่งกันและกันในรูปแบบอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ บางครั้งอาจเป็นในรูปแบบของการซื้อของฝากให้แทนค่าขอบคุณที่ให้การช่วยเหลือที่หางานทำให้ ซึ่งสิ่งนี้จะเป็นการดูแลกันเสมือนผู้ที่ถูกช่วยเหลือเป็นหนึ่ง ในครอบครัว ดังคำสัมภาษณ์ ของ “ดำ” ที่ว่า

“บ่ได้คิดที่จะต้องการสิ่งตอบแทน หรือผลประโยชน์อย่างอื่นที่เป็นเงิน แต่เขาอยู่นำกัน เขาต้องช่วยเหลือกันเพราะว่ามีมือหนึ่งอาจจะเป็นที่ไผ่ที่มัน” (สัมภาษณ์ วันที่ 26 ตุลาคม 2559)

ในระยะนี้ แสดงให้เห็นว่า บทบาทของสมาชิกในเครือข่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือกัน ในรูปแบบของการหางานทำให้กัน และบางครั้งผลประโยชน์ที่ได้รับไม่ได้แสดงให้เห็นถึงผลประโยชน์ในรูปแบบของตัวเลข เช่น เงิน จากการที่หางานทำในพื้นที่ปลายทางเป็นค่านายหน้าหางานให้ แต่อาจจะเป็นในส่วนของรูปแบบการช่วยเหลือ ที่มีความผูกพันผ่านทางเครือญาติ หรือเพื่อนที่เคยทำงานด้วยกัน เพื่อหวังที่ว่า อนาคตตนเองอาจจะได้พึ่งพาคคนที่ตัวเองช่วยเหลือ และยังคงทำตัวเหมือนเพื่อนสมาชิกในเครือข่าย และไม่แสดงออกถึงการทำไปเพื่อหาผลประโยชน์ให้กลับตัวเอง และนอกจากนี้ก็มักจะได้รับ

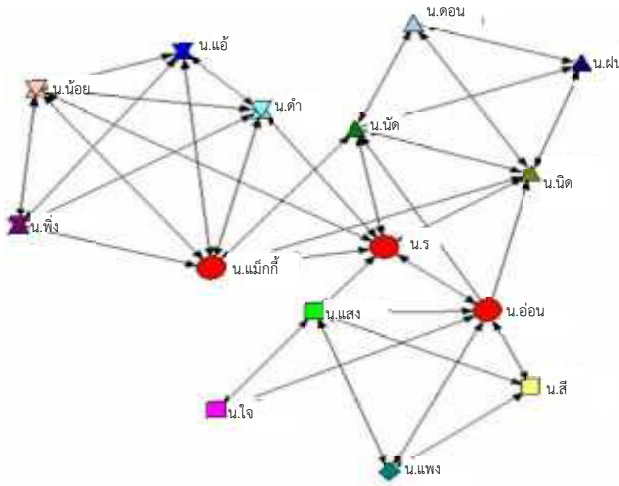
ความ “อึกแพง” จากเพื่อนร่วมงานหรือคนที่ถูกพามาทำงานด้วยกัน

ขั้นตอนที่ 4 การขยายตัวของเครือข่าย เป็นการขยายตัวของเครือข่ายทางสังคม โดยการพัฒนาจากระดับย่อยในพื้นที่ของอำเภอหนึ่ง สู่อำเภออื่น จนกลายเป็นเครือข่ายใหญ่ขึ้น โดยการขยายเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นพบว่ามียู่ 2 ลักษณะ คือ การขยายตัวแนวราบ และการขยายตัวในแนวตั้ง

การขยายตัวในแนวราบ เป็นการขยายตัวของเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นที่มักดำเนินการผ่านความสัมพันธ์แบบส่วนตัวเป็นหลัก โดยได้แนะนำผ่านคนรู้จักกัน เช่น ญาติ เพื่อนที่รู้จักในหมู่บ้าน หรือคนที่รู้จักตอๆ กันมา ตัวอย่างเช่น กรณีของ “แพง” ที่ได้ชักชวนเพื่อนให้มาอยู่ไทยเพื่อทำงานด้วยกัน และได้หาคนมาทำตามความต้องการของญาตินายจ้างที่ตนทำงานอยู่ คือ “อ่อน” ก่อนที่ “อ่อน” จะชักชวนเพื่อนให้มาทำงานด้วยกันก็คือ “แสง” โดยทั้งสองคนเป็นคนรู้จักกันมาก่อน จากที่ทำงานในร้านอาหารแห่งหนึ่งในนครหลวงเวียงจันทน์ จึงได้มาทำงานกับญาติของนายจ้าง “แพง” ดังนั้น จึงแสดงให้เห็นว่าการเริ่มต้นขยายตัวของเครือข่ายดังกล่าวได้เริ่มต้น จากพื้นที่ในอำเภอหนึ่งก่อนจะไปอำเภอใหม่ โดยการขยายตัวดังกล่าวเป็นการขยายตัว ในลักษณะของการให้ความช่วยเหลือกัน ผ่านเครือญาติหรือเพื่อนที่รู้จักกันมาก่อน เช่น กรณีของ “อ่อน” ได้พาคนที่รู้จักในหมู่บ้านคือ “แสง” และ “ใจ” มาทำงานกับเพื่อนของนายจ้างของญาติ ต่อจากญาติที่ “แพง” ทำงานอยู่อีกที่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า บางครั้งคนที่เคยดึงเพื่อนหรือญาติให้มาทำงานด้วยตั้งแต่แรก อาจจะไม่ได้มีบทบาทในการพาคนอื่นให้มาทำงานด้วยก็เป็นได้ แต่อาจเป็นคนอื่นที่ทำหน้าที่นี้แทน นอกจากนี้ยังพบว่า ยังมีการขยายตัวในแนวราบ ผ่านเครือข่ายที่เป็นเครือญาติหรือคนที่รู้จักกันในหมู่บ้าน คือแรงงานที่เป็นญาติพี่น้องกัน หรือเครือข่ายที่เป็นเพื่อนสนิทกับแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น เช่น กรณีของ “แพง” ที่ดึงลูกพี่ลูกน้องกันให้มาทำงานด้วยกันก็คือ “สี” และได้ดึงคนที่รู้จักกันในหมู่บ้านให้มาทำงานด้วยกันก็คือ “อ่อน” นอกจากนี้ “อ่อน” ก็ได้พาเพื่อนที่เคยทำงานด้วยกันมาทำงานด้วยอีกที่ ก็คือ “แสง” ซึ่งสังเกตเห็นได้ว่า การชักชวนกันให้มาทำงานด้วยจากญาติจนถึงเพื่อนที่รู้จักกัน ทำให้เครือข่ายดังกล่าวได้มีโอกาสได้รู้จักกัน การแลกเปลี่ยนการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาด้วยกันอีกด้วย

ส่วนการขยายตัวในแนวตั้ง เป็นการขยายตัวของเครือข่ายทางสังคมที่เครือข่ายย่อยในพื้นที่อำเภอหนึ่ง สามารถเชื่อมโยงได้กับเครือข่ายอีกพื้นที่อำเภอหนึ่งผ่านเครือข่ายติ เพื่อนหรือคนรู้จักที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันได้ จากการมีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่เริ่มแรกก่อนที่จะชักชวนกันให้มาทำงานด้วย สะท้อนให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนกัน การช่วยเหลือ และพร้อมที่จะตอบแทนผู้ให้โอกาสตน สำหรับผลของการขยายตัวทางสังคมจากเครือข่ายย่อยในพื้นที่สู่พื้นที่อื่น ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การมีเครือข่ายข้ามพื้นที่สามารถช่วยในเรื่องของการจัดหาคนที่จะมาเป็นแรงงานเพื่อทำงานในจังหวัดอุดรธานีได้ ซึ่งแม้ว่าเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นจะมีการขยายตัวจากเครือข่ายย่อยในพื้นที่อำเภอหนึ่ง สู่พื้นที่อีกอำเภอหนึ่ง จนกลายเป็นเครือข่ายที่ใหญ่ขึ้น แต่ความเข้มของเครือข่ายที่ยึดโยงกับระดับความผูกพันระหว่างกันของแรงงาน ไม่อาจกล่าวได้ว่า มีความผูกพันที่สูงมาก เพราะเป็นการยึดโยงผ่านรูปแบบของ “คนรู้จักกัน” ดังนั้น ภาพของเครือข่ายจึงเป็นในลักษณะของเครือข่ายแบบหลวม ซึ่งแตกต่างจากเครือข่ายย่อย ในพื้นที่เดียวกันที่มีความผูกพันในระดับสูงกว่า

กล่าวได้ว่า การขยายตัวของเครือข่ายแรงงานสตรีลาว เป็นการเพิ่มเครือข่ายจากพื้นที่เล็กๆ จากอำเภอหนึ่งสู่อีกอำเภอหนึ่งจนกลายเป็นเครือข่ายที่ใหญ่ขึ้นจากการเชื่อมโยงเครือข่ายดังกล่าวโดยเครือข่ายติหรือเพื่อนที่รู้จักกันที่เห็นได้จากเครือข่ายการขยายตัวในแนวราบ ผ่านความสัมพันธ์แบบเครือข่ายติและเพื่อนเป็นหลัก โดยการแนะนำจากคนที่รู้จักกัน เป็นต้น เครือข่ายที่ถูกชักชวนสร้างขึ้นตามขั้นตอนทั้งสี่ข้างต้น สามารถแสดงเป็นภาพจำลองเครือข่ายทางสังคม ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ภาพจำลองเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นในจังหวัดอุดรธานี

3. ความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายทางสังคมตามกรอบแนวคิดของ Wasserman & Faust (1999) ที่ประกอบไปด้วย 4 องค์ประกอบ คือ บทบาทของสมาชิกในเครือข่าย พื้นฐานของความสัมพันธ์ ความเท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกัน ตลอดจนความถี่และช่วงเวลาของความสัมพันธ์ พบว่า มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

องค์ประกอบที่ 1 บทบาทของสมาชิกในเครือข่ายทางสังคม

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นในระดับกลุ่มย่อยและเครือข่ายในระดับที่ใหญ่ขึ้นแล้ว พบว่า มีฐานมาจากรูปแบบการเกาะเกี่ยวกันภายในเครือข่าย อีกทั้งขึ้นอยู่กับบทบาทที่ทำในกิจกรรมการทำงาน และกิจกรรมทางสังคมในการให้คำปรึกษาและให้ความช่วยเหลือเพื่อนๆ ภายในสมาชิกของกลุ่มเดียวกัน ทั้งเรื่องส่วนตัวและเรื่องของการทำงาน โดยที่แรงงานที่เป็นคนชักชวนให้มาทำงานด้วย จะวางตัวเสมือนเพื่อนสมาชิกในกลุ่มทั่วไป ไม่ได้ทำตัวโดดเด่นเกินสมาชิกคนอื่น ทำให้ได้รับความเคารพจากเพื่อนๆ สมาชิกคนอื่นๆ ที่ทำงานด้วยกัน และยังช่วยในเรื่องของ

การเป็นพี่ใหญ่ในการดูแลน้องๆ อีกด้วย นอกจากนี้ยังได้เปิดโอกาสให้สมาชิกคนอื่นๆ ในการขยายเครือข่ายออกไปอีกด้วย เช่น การหาแรงงานให้กันหรือหางานทำให้กัน เป็นต้น

กล่าวได้ว่า บทบาทของสมาชิกในเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น เป็นบทบาทที่มีลักษณะเชิงซ้อน เพราะมีทั้ง เครือญาติพี่น้อง ความเป็นคนรู้จักกัน ความเป็นเพื่อน หรือการช่วยเหลือกันที่ไม่หวังผลตอบแทนที่เป็นตัวเลข แต่ขอแค่ให้สมาชิกแรงงานทุกๆ คนช่วยเหลือกันและผ่านอุปสรรคไปด้วยกัน โดยไม่ให้เกิดความไม่ถูกใจกัน ทำให้บาดหมางกันได้

องค์ประกอบที่ 2 พื้นฐานความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายทางสังคม

จากบทบาทของแรงงานที่กล่าวในข้างต้น โดยเฉพาะบทบาทในการหางานทำให้กัน ที่อาศัยการมีเครือข่ายส่วนบุคคล นำไปสู่การสร้างเครือข่ายในการทำงานขึ้นมา ทั้งในกลุ่มแรงงานที่ทำงานอาชีพเดียวกัน และต่างอาชีพ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน ก็คือ การเก็บเงินให้ได้มาก แล้วกลับบ้านไปดูแลครอบครัวหรือสร้างครอบครัวให้ดีขึ้นกว่าเดิม ดังนั้น พื้นฐานความสัมพันธ์ของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นจะเป็นไปในเรื่องของ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากกว่า ผลประโยชน์ที่หวังจะได้รับจากอีกฝ่าย เพราะความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้กำเนิดขึ้นมาจาก ความผูกพันทางด้านญาติพี่น้อง และเพื่อนสนิท เช่น การบอกให้สมาชิกในเครือข่าย ผ่านเครือข่ายของกลุ่มตัวเองหรือกลุ่มอื่นหาคนให้เพื่อมาทำงาน การแลกเปลี่ยนการช่วยเหลืออย่างเช่น เวลาไม่สบายก็ผลัดเปลี่ยนกันในการดูแล และการยืมเงิน เป็นต้น จากลักษณะของการกระทำดังกล่าวทำให้สอดคล้องกับฐานแนวคิดในเรื่องของการแลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นการกระทำระหว่างบุคคลที่กระทำโดยอาศัยการโต้ตอบที่พิจารณาจากรางวัล ความพอใจที่เป็นการแลกเปลี่ยนกัน เป็นต้น

กล่าวได้ว่า เครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นมีความสัมพันธ์อยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน ถึงแม้ว่าการแลกเปลี่ยนดังกล่าวจะไม่ได้ซึ่งผลประโยชน์ในเชิงตัวเลข แต่จะเป็นการแลกเปลี่ยนในเรื่องของวัตถุสิ่งของที่สามารถใช้ร่วมกันได้ หรือการช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ เช่น การให้ข้อมูลข่าวสาร การหางานทำให้ เป็นต้น

องค์ประกอบที่ 3 ทิศทางการไหลของความสัมพันธ์

ทิศทางการไหลของความสัมพันธ์เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคม ในลักษณะที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกัน เนื่องจากความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคล อยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนนั้น อาจเกิดความสมดุลและไม่สมดุลกันขึ้น จากการได้รับด้านการแลกเปลี่ยนต่างๆ ระหว่างกันและกันที่เกิดขึ้น ที่มีลักษณะที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกัน โดยที่ฝ่ายหนึ่งอาจจะได้รับมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง อย่างเช่น ตัวอย่างของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น ที่ได้รับการแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียมกัน และไม่เท่าเทียมกัน คือ จากการที่แรงงานคนหนึ่งซื้อของใช้ส่วนตัวให้อีกฝ่ายหนึ่งเพราะ เขาไม่มีเงิน (ออกเงินให้ก่อน) แต่กลับว่าเขาไม่ได้เอาเงินมาคืนให้คนที่ซื้อให้แต่กลับเป็นการให้ของตอบแทนอย่างอื่นที่เป็นของฝากมาจากทางบ้าน ซึ่งราคาอาจจะแพงหรือไม่แพง โดยคนที่ได้รับอาจจะพอใจหรือไม่พอใจก็ได้ กล่าวได้ว่า ทิศทางการไหลของความสัมพันธ์ของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น ที่ได้รับการแลกเปลี่ยนสิ่งต่างๆ ในเวลาที่มีความสัมพันธ์กัน ระหว่างสมาชิกในกลุ่มของการทำงานในประเทศไทยอาจจะมีลักษณะที่ได้รับเท่าเทียมกัน และไม่เท่าเทียมกัน หรือคนที่ได้รับจะรู้สึกพอใจและไม่พอใจในสิ่งนั้นก็ได้

องค์ประกอบที่ 4 ความถี่และช่วงเวลาของความสัมพันธ์

ถือเป็นปัจจัยที่เกิดในลักษณะเชิงซ้อน ความผูกพัน และการมีอิทธิพลต่อกัน ในด้านของพฤติกรรม จึงขึ้นอยู่กับความถี่และความบ่อยของการพบปะและมีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งขึ้นอยู่กับช่วงระยะเวลาของความสัมพันธ์อีกด้วย ยิ่งบุคคลหนึ่งมีความสัมพันธ์กับอีกบุคคลหนึ่งบ่อยครั้งและมีระยะเวลาในการรู้จักกันนานเท่าใด ความสัมพันธ์ทั้งสองคน จะมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมของกันและกันมากขึ้นเท่านั้น เนื่องจากมีความผูกพันกันมาก แต่ความถี่ของความสัมพันธ์นั้นอาจจะไม่เพียงพอที่จะทำนายอิทธิพลที่มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือพฤติกรรมของบุคคลได้ เช่นเดียวกับ กรณีของ “ดำ” และ “แม่ก๊ก” ที่เป็นพี่น้องกันชวนกันมาทำงานด้วยกัน แต่ไม่ได้หมายความว่า จะสามารถมีอิทธิพลต่อกันได้ ตรงกันข้ามกับ “แม่ก๊ก” และ “น้อย” ที่มีความคุ้นเคยกันมาก่อน จากการที่เคยทำงานด้วยกัน และใช้ชีวิตด้วยกันในการทำงานในร้านอาหารแห่งหนึ่งในนครหลวงเวียงจันทน์ มีความผูกพันกัน ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า ระยะเวลาของการมีความสัมพันธ์จากการพบปะของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นมีอิทธิพลมากกว่าความผูกพันกัน สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ภายใน

เครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น มีลักษณะความสัมพันธ์เชิงซ้อน ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน และทิศทางการไหลของความสัมพันธ์ของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น ที่อาจจะเกิดขึ้นโดยที่ได้รับการแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกันหรือความพอใจหรือไม่พอใจ ทั้งนี้ช่วงระยะเวลาของความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นยังขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ในรูปแบบส่วนตัวของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นเป็นหลักผ่านทางเครื่องมือสื่อสารในการติดต่อกัน

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น มีอยู่ด้วยกัน 4 ขั้นตอน คือ 1) การมีความสัมพันธ์ส่วนตัวและประสบการณ์ร่วมกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมเป็นการสร้างกิจกรรมทางสังคมในวงเล็กๆ ในฐานะคนที่รู้จักกัน คนที่เคยมีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันมาก่อนและมีพัฒนาการในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อแรงงานสตรีลาวที่มาทำงานด้วยกัน จนพัฒนามาสู่การรวมกลุ่มแบบหลวม ที่เชื่อมต่อไปหากลุ่มสมาชิกแรงงานคนอื่นผ่านกิจกรรมทางสังคมและการทำงาน 2) การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน เป็นการเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการทำงาน การช่วยหางาน การพูดคุยแก้ไขปัญหาด้วยกัน เช่น การให้ยืมเงิน และช่วยแบ่งเบาราชการของอีกฝ่าย เมื่ออีกฝ่ายไม่สบายและยังมีของใช้บางอย่างที่สามารถแบ่งปันและใช้ร่วมกัน เช่น น้ำหอม เป็นต้น นอกจากนี้ผู้ที่ชักชวนเพื่อนหรือญาติเข้ามาทำงานยังคงวางตัวเป็นที่เคารพแก่เพื่อนสมาชิกด้วยกัน ผ่านทางกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมและการทำงาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ยังคงดำเนินควบคู่กัน 3) การประสานผลประโยชน์ เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์และเป็นรูปธรรมที่เป็นการตอบแทนซึ่งกันและกันในรูปแบบอื่นๆ เป็นการสร้างความใกล้ชิดสนิทสนมกัน เพื่อผลประโยชน์ในภายภาคหน้าที่จะได้ช่วยเหลือกัน บางครั้งอาจอยู่ในรูปแบบของการซื้อของฝากแทนคำขอบคุณ 4) การขยายตัวของเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น ในระยะสุดท้ายนี้เป็นการขยายตัวจากแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นในกลุ่มย่อยสู่กลุ่มอื่นจนกลายเป็นกลุ่มที่ใหญ่ขึ้น เป็นการขยายตัวในแนวราบที่เกิดจากความสัมพันธ์แบบส่วนตัว

เป็นหลัก ผ่านเครือข่ายตีพิมพ์และเพื่อนสนิท แม้ว่าเครือข่ายทางสังคมจะขยายตัวและพัฒนาขึ้นจนกลายมาเป็นเครือข่ายที่ใหญ่ขึ้น แต่ความเข้มแข็งของเครือข่ายที่ยึดโยงกับความผูกพันระหว่างกันของแรงงานนั้น ยังเป็นเพียงเครือข่ายแบบหลวมๆ เท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากเครือข่ายในกลุ่มย่อยของแรงงานสตรีลาวในแต่ละอาชีพที่มีความผูกพันกันอยู่ในระดับที่สูงสอดคล้องกับการศึกษาของ ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์ (2559) ที่พบว่าเครือข่ายทางสังคมของแรงงานนักเรียนไทย - ออส มีกระบวนการในการสร้างเครือข่ายทางสังคม มีกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคม 4 ขั้นตอน เริ่มจากการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวและการมีประสบการณ์ร่วม การขยายตัวของเครือข่ายทางสังคม เป็นแนวราบผ่านปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน นอกจากนี้การที่พบว่าการประสานผลประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ร่วมกันเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญต่อการสร้างเครือข่ายทางสังคม รวมไปถึงสอดคล้องกับการศึกษาของ เกตุอุบล พงษ์นุรักษ์ (2556) และ ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์ (2554) ที่พบตรงกันในเดือนที่วรายได้หรือสิ่งตอบแทนใดๆ ที่เป็นตัวเงินจากการหางานให้หรือการช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ จากสมาชิกในเครือข่ายจะมีน้อย แต่จะเป็นการตอบแทนในรูปแบบอื่นแทน เช่น การซื้อของฝากแทนค่าขอบคุณ การทำหน้าที่บางหน้าที่แทนกัน หรือแลกเปลี่ยนหน้าที่กันระหว่างอีกคนไม่สบาย หรือดูแลเมื่อเจ็บป่วยและการให้หีบหุ้มเงินในเวลาที่ยกฝ่ายเดือดร้อน เป็นต้น เพื่อรักษาความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนที่เป็นสมาชิกในกลุ่ม

นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ในเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ใน 4 ประการ ได้แก่ 1) บทบาทของเครือข่ายที่เป็นความสัมพันธ์เชิงซ้อน เพราะมีทั้งความเป็นญาติพี่น้อง คนรู้จัก และความเป็นเพื่อน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกับการทำกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมร่วมกัน 2) มีความสัมพันธ์อยู่บนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนถึงแม้บางครั้งจะเป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวก็ตามแต่พื้นฐานความสัมพันธ์ของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นจะเป็นไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากกว่า ผลประโยชน์ที่หวังจะได้รับจากอีกฝ่าย เวลาไม่สบายก็ผลัดเปลี่ยนดูแลซึ่งกันและกัน และการเยี่ยมเงิน เป็นต้น จากลักษณะของการกระทำดังกล่าวทำให้สอดคล้องกับฐานแนวคิดในเรื่องของการแลกเปลี่ยน ซึ่งอาศัยการโต้ตอบที่พิจารณาจากรางวัล และความพอใจ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2550) 3) ทิศทางการไหลของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น

จะเป็นในรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เท่าเทียมกันและ ไม่เท่าเทียมกัน อาจก่อให้เกิดความสมดุลและไม่สมดุล จากการได้รับด้านการแลกเปลี่ยนต่างๆ ระหว่างกัน และกันที่เกิดขึ้น โดยที่ฝ่ายหนึ่งอาจจะได้รับมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่งก็เป็นได้ 4) ช่วงเวลาของความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นจะเป็นในลักษณะเชิงซ้อนความผูกพัน และการมีอิทธิพลต่อกันในด้านของพฤติกรรม จึงขึ้นอยู่กับความถี่ในการพบปะและมีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งขึ้นอยู่กับช่วงระยะเวลาของความสัมพันธ์อีกด้วย ยิ่งบุคคลหนึ่งมีความสัมพันธ์กับอีกบุคคลหนึ่งบ่อยครั้งและมีระยะเวลาในการรู้จักกันนานเท่าใด ความสัมพันธ์ทั้งสองคนจะมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมของกันและกันมากขึ้นเท่านั้น (Wasserman & Faust, 1999; Chamaratana, 2015)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์

1.1 จากผลการวิจัยพบว่า แรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทย ส่วนใหญ่มีเครือข่ายทางสังคมที่เป็นตัวช่วยให้เข้ามาทำงาน ดังนั้น จึงเป็นผลดีให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข่าวสารแก่แรงงาน ผ่านเครือข่ายทางสังคมของแรงงาน นอกจากนี้ ยังจะสามารถติดตามแรงงานลาวที่ทำงานในประเทศไทยได้ผ่านเครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ได้อีกด้วย

1.2 จากผลการศึกษาพบว่า เครือข่ายทางสังคมของแรงงาน มีทั้งญาติ เพื่อน คนรู้จักที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน รวมไปถึง การสร้างเครือข่ายทางสังคมผ่านทางการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนที่ร่วมงานเดียวกัน ดังนั้น แรงงานสตรีลาวควรใช้เครือข่ายของตนที่มีอยู่จัดตั้งเป็นเครือข่ายแรงงานสตรีลาวในจังหวัดดังกล่าว เพื่อสร้างแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ระหว่างดำรงชีวิตอยู่ต่างประเทศ และเมื่อเครือข่ายเข้มแข็งแล้ว ก็สามารถขยายเครือข่ายออกไปสู่จังหวัดอื่นได้

1.3 จากผลการวิจัยพบว่า แรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นส่วนใหญ่มาจากพื้นที่ชนบท ต้องเดินทางมาทำงานในเขตพื้นที่ตัวเมือง มากกว่าการทำงานในหมู่บ้าน ดังนั้น กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ของ สปป.ลาว ควรประสานกับหน่วยงานอื่นๆ

หาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวสร้างอาชีพที่มั่นคง และรายได้ให้กับครอบครัวชาวลา

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาค้างนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นที่ขึ้นทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วน ดังนั้น ควรมีการวิจัยในเรื่องของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นในส่วนของแรงงานเข้าเมืองที่ผิดกฎหมาย เพื่อให้ทราบถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นต่อตัวแรงงานย้ายถิ่น ซึ่งอาจทำให้เห็นความเสี่ยงที่มีมากกว่า

เอกสารอ้างอิง

- เกษมณี แคว้นน้อย และบัวพันธ์ พรหมพักพิง. (2554). คุณภาพชีวิตการทำงานของแรงงานอพยพลาวในสถานประกอบการจังหวัดขอนแก่น. **วารสารวิจัย ม.ข. (ฉบับบัณฑิตศึกษา)**, 11(4), 135 - 156.
- เกตุอุบล พงษ์นุรักษ์. (2556). **การจัดการเครือข่ายองค์กรประชาชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ : กรณีศึกษาตำบลวังกว้าง จังหวัดพัทลุง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- จนพฤษ์ ชามะรัตน์. (2554). **การสร้างเครือข่ายทางสังคมของนายหน้าแรงงานอีสาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- _____. (2557). **สถานภาพองค์ความรู้ของแนวคิดเครือข่ายทางสังคม**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก [http:// www. Kroobannok.com/blog/4252](http://www.kroobannok.com/blog/4252) [2558, ธันวาคม 19].
- _____. (2559). **สัมมาชีพกลางมวลมิตรสหาย “ไทย - ออส” : เครือข่ายทางสังคมของแรงงานนักเรียนไทยในออสเตรเลีย, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี**, 8(3), 267 - 289.
- นฤมล นิราทร. (2543). **การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. (2547). **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- มณีมัย ทองอยู่ และดุชฎี อายุวัฒน์. (2548). เครือข่ายทางสังคมของแรงงานข้ามชาติลาวในประเทศไทย. **วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง**, 1(2), 55 - 83.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). **เครือข่าย**. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.
- สำนักงานจังหวัดอุดรธานี. (2559). **บทบรรยายสรุป จังหวัดอุดรธานี : เมืองแห่งโอกาส สำหรับคุณกลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศ และการสื่อสาร**. อุดรธานี : สำนักงานจังหวัดอุดรธานี.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2550). **ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวทางการใช้ประโยชน์เบื้องต้น** (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณพร ปันทะเลิศ. (2555). ผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านอาหารโอเคในประเทศไทย: การย้ายถิ่นและการใช้ชีวิตข้ามแดน. **เอกสารประกอบการประชุมเครือข่ายวิชาการบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 1**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Appadurai, A. (1996). **Modernity At Large : Cultural Dimensions of Globalization**. Minneapolis : University of Minnesota Press.
- Blau, P.M. (1964). **Exchange and Power of Social Life**. New York : Willey.
- Chamaratana, T. (2015). Social Network of Thai student – Laborers in Australia. **Proceedings of ADVED15 International Conference on Advance in education and Social Science**, pp. 597 - 605.
- Dejong, E. (2008). **Living with the death : The Economic of Culture in the Torajan Highland, Indonesia**. Nijmegen : CIDIN.
- Homans, G.C. (1994). **Social Behaviors : Its Elementary Forms** [Online]. Available : <http://www.sociosite.net/topics/texts/humans.php>. [2009, May 25].
- Kindaff, M. & Tsai, W. (2003). **Social Network and Organization**. London : SAGE Publication.

- Levi-Strauss, C. (1969). **The Elementary Structures of Kinship**. [n.p.] Beacon Press.
- Phouxay, K. (2010). **Pattern of Migration and Social-Economic Change in Lao PDR**. Lao : Department of Social and Economic Geography, Umea University.
- Phuttharak, T. (2014). Rapid Urbanization-its Impact on Sustainable Development : A case study of Udon thani, Thailand. **Asian Social Science**, 10(22), 70 - 79.
- Wasserman, S. & Faust, K. (1999). **Social Network Analysis : Methods and Applications** (4th ed.). New York : Cambridge University Press.